

Julia Mazurkiewicz-Sułkowska¹
(Łódź)

Inteligencja na emigracji jako mniejszość ideologiczna w odbiorze pracowników służb specjalnych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Ludowej Republiki Bułgarii

Słowa kluczowe: emigracja w dokumentach służb specjalnych, język służb specjalnych, inteligencja w dokumentach służb specjalnych, teczki służb specjalnych

Keywords: emigrants in records of secret services, language of secret service, intelligentsia in documents of secret services, secret service files

W czasach tak zwanego realnego socjalizmu podkreślano, że ustrój socjalistyczny jest nowoczesny i postępowy, a większość inteligencji popiera partię rządzącą. Świadczą o tym chociażby liczne raporty pracowników służb specjalnych, por.:

Непрекъснато расте армията от преданна на народа нова социалистическа интелигенция²;

[...] reprezentująca większość danego środowiska grupa dziennikarzy, którzy w sposób trwały i jednoznaczny wiążą się z linią partii.

Rzeczywistość często bywała jednak odmienna od tego, co chciałyby wówczas widzieć władza. Przedstawiciele środowisk inteligenckich, którzy nie mogli się pogodzić z panującymi realiami, przy nadarzającej się okazji nierzadko decydowali się na opuszczenie kraju. W swoich krajach, jako emigranci, uważani byli za mniejszość ideologiczną, za granicą tworzyli natomiast wspólnoty, które były obiektem dużego zainteresowania służb

¹ ORCID 0000-0001-5579-3472

² We wszystkich przykładach zachowano oryginalną pisownię i interpunkcję.

specjalnych krajów ich pochodzenia. Potwierdzają to zachowane dokumenty archiwalne.

Celem niniejszego artykułu jest nakreślenie obrazu przedstawicieli polskiej i bułgarskiej inteligencji na emigracji, wyłaniającego się z teczek służb specjalnych z lat 1945–1989.

Język dokumentów służb specjalnych okresu komunizmu doczekał się w Polsce szeregu opracowań, do których, poza pracami leksykograficznymi (Paczkowski 2004, Dojka 2011) można zaliczyć także kilka artykułów, zawierających analizę warstwy językowej (por. Jastrzębska–Golonka 2020, Misiak 2020). Autorzy wymienionych tekstów korzystają z takich określeń, jak *język operacyjny*, *żargon środowiskowy funkcjonariuszy* (Misiak 2020: 187), a w opracowaniach historycznych pojawia się również *język resortowy*, *żargon resortowy* (Sokołowski, Żydonik 2019: 28). Historyk i alpinista Andrzej Paczkowski używa nawet określenia *resortowa licentia poetica* (Pleskot 2018: 238). Na gruncie języka bułgarskiego nadal brakuje tego typu badań, a analiza konfrontatywna dokumentów wzbudzających tak duże kontrowersje w krajach byłego bloku socjalistycznego w ogóle nie jest prowadzona.

Dotychczasowe badania pokazały, że praca z dokumentami resortów bezpieczeństwa pozwala nie tylko na analizę stylistyczną, pragmatyczną, modalną itd. socjolektu. Daje ona również możliwość odtworzenia zawartej w tekstach interpretacji rzeczywistości, przy czym należy podkreślić, że zrekonstruowane obrazy są subiektywne, gdyż ukazują perspektywę konkretnego podmiotu, uwikłanego w kontekst historyczny. W przypadku interesujących nas dokumentów jest to funkcjonariusz służby bezpieczeństwa (Misiak 2020: 197). Podczas analizy językowego obrazu inteligencji w teczkach służb specjalnych zauważono, że jedną z największych różnic między zbiorami polskim i bułgarskim stanowi odmienny wizerunek przedstawicieli środowisk inteligenckich, którzy zdecydowali się na emigrację (Mazurkiewicz–Sułkowska 2022). Dlatego też podjęto próbę dokładniejszej analizy tego zjawiska w niniejszym artykule.

Za materiał badawczy posłużyły dokumenty archiwalne, dotyczące inwigilacji szeroko pojętego środowiska inteligencji, przy czym za inteligencję uznaję w swoich badaniach te grupy społeczne, które były do niej zaliczane przez samych pracowników służb specjalnych. W Bułgarii za tzw. zabezpieczenie agenturalne inteligencji odpowiadał osobny dział służb

specjalnych – Отделение „Интелигенция и младежи“. W 2015 roku bułgarska Komisja ds. Ujawniania Dokumentów i Ogłaszania Przynależności Obywateli Bułgarskich do Aparatu Bezpieczeństwa (bg. Комисия за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност, КРДОПБГДСРСБГА) udostępniła zbiór dokumentów wspomnianego działu z lat 1945–1987, składający się z 144 dokumentów (raportów, sprawozdań, opinii, notatek służbowych, donosów) o łącznej objętości ponad 500 stron. Te dokumenty (Комисия за разкриване на документите 2015) posłużyły autorce za materiał źródłowy. Grupami społecznymi, objętymi inwigilacją przez bułgarskie służby bezpieczeństwa w ramach prac wymienionego działu, były: literaci, naukowcy, dziennikarze, artyści, muzycy, prawnicy, inżynierowie, dziennikarze, lekarze, nauczyciele. Za polski materiał badawczy posłużyły tzw. sprawy obiektowe³ z lat 1955–1989, dotyczące wyżej wymienionych środowisk:

- Akta ws. apelu inteligencji do Polonii w r. 1955;
- Akta ws. środowiska historyków '70–'80: sprawy obiektowe „Akademia” (PAN);
- „Kooperanci” (Biuro Współpracy Naukowej z Zagranicą PAN),
- „Hanza” (Polskie Towarzystwo Historyczne),
- Tajemnica (Ministerstwo Nauki);
- Akta Piwnicy pod Baranami – od 1975 (SO „Parawan”);
- Akta Polskiego Radia i TV w stanie wojennym;
- Akta dot. Festiwalu Piosenki Prawdziwej '91;
- Solidarność – SO „Klan” (I Krajowy Zjazd NSZZ „Solidarność”).

Z akt NSZZ „Solidarność” uwzględniono wyłącznie dokumenty dotyczące objętych badaniem grup inteligenckich.

Nominacja emigracji jako zjawiska i procesu

Lektura zbiorów archiwalnych służb specjalnych nie pozostawia wątpliwości, że służby funkcjonowały w przekonaniu o ciągle trwającej wojnie. W objętych analizą dokumentach wyraźnie dominuje retoryka wojenna. Świadczą o tym przede wszystkim liczne określenia typu: pl. *wróg, atak, neutralizowanie, walka, ośrodki dywersji*; bg. *враг, вражеско подполие, враждебни елементи, противник*. W tej wojnie środowiska emigranckie

³ *Sprawa obiektowa* jest jednym z rodzajów spraw operacyjnych. Sprawy obiektowe wszczynano wobec objętych inwigilacją środowisk, instytucji, wydarzeń itd.

traktowano jako potencjalny obiekt tzw. dywersji ideologicznej ze strony obcych służb oraz czynnik wywołujący dywersję wśród środowisk inteligentnych, pozostających w krajach ojczystych:

Противникът полага усилия да обедини и организира изменниците-интелектуалци върху основата на борбата против комунизма.

Tendencję tę widać przede wszystkim w aktach bułgarskich, gdzie w oczach funkcjonariuszy emigracja była zjawiskiem skrajnie negatywnym, o czym świadczą słowa, używane do nominacji zarówno samego zjawiska, jak i osób, decydujących się na opuszczenie kraju bez pozwolenia partii. Takie zjawisko prawie zawsze jest nazywane w aktach „zdradą ojczyzny” (bg. *измяна на Родината*⁴), por.:

Най-фрапиращ беше случая с измяната на Родината от двама оркестранти от филхармониата по времето на гостуването им в Париж. Обектите са се подготвили за измяна на Родината по нелегален начин.

Na równi z postacią znominalizowaną *измяна* występuje czasownik *изменям/изменя* na *Родината*:

През последните три години – 1969/71 по линия на научната и художествено-творческата интелигенция са изменили на родината общо 32 дейци и служители.

Смята да измени на Родината и отиде при балетмайстора в Париж. Тези елементи възнамеряват да изменят на Родината по легален начин.

При удобен случай би изменил на Родината.

Обекти от средата на вражеската интелигенция се готвеха или направиха опит да изменят на Родината.

Charakterystyczne, że fraza dopełnieniowa na *Родината* najczęściej ulegała zerowaniu (zarówno przy czasownikach *изменям/изменя*, jak i przy postaci znominalizowanej *измяна*). W bułgarskim języku resortowym można mówić wręcz o przesunięciu semantycznym, w skutek którego

⁴ Odnutowano zarówno zapis *Родината*, jak i *родината*.

czasownik *изменям/изменя* występuje wyłącznie w znaczeniu ‘opuścić kraj w celach emigracyjnych’, a rzeczownik *измяна* – ‘wyjazd na emigrację’:

В кратък срок бе изяснен сигнал за връзки на научен работник със западни дипломати, а в последствие при опит за измяна същият бе задържан.

През годината измениха повече от 15 души от средите на специалистите и изпълнителските кадри.

Общо от обектите ни има 19 души изменници на Родината, изменили в периода от 09.09.1944.

Zaobserwowano również tendencję do używania czasownika *изменя* w towarzystwie frazy lokalizującej, określającej docelowe miejsce emigracji, np. *Изменил е в западен Берлин*.

Kolejnym często używanym określeniem jest leksem *невъзвращенство*, oznaczający najczęściej wyjazd z kraju za pozwoleniem partii (np. konferencja naukowa, koncerty zagraniczne) i pozostanie za granicą na stałe:

Търсят начини за напускане на страната и обявяване невъзвращенство.

Незначително увеличение бележат случаите на невъзвращенство.

По-важните цели, които противникът си поставя [...] скланяне към невъзвращенство.

Недопускане невъзвращенство на обекта.

Określenia *измяна* i *невъзвращенство* zdecydowanie dominują w nominacji emigracji jako zjawiska. Sporadycznie można spotkać się także z, również negatywnie nacechowanym, określeniem *бягство*:

През 1948 г. е подготвял бягство в Турция.

Увеличиха се през годината сигналите за бягства зад границата.

W teczkach polskich służb specjalnych, w odróżnieniu od bułgarskich, występują wyłącznie neutralne określenia typu *emigracja*, *być/przebywać na emigracji* lub opisowe *wyjechał/-a za granicę na stałe*, np.: *Jadąc zagranicę chciała tam zostać na stałe, mając tam zapewnioną możliwość*

pracy przez znajomych na emigracji. Nie odnotowano w materiale polskim wyrazów nacechowanych negatywnie, jak to ma miejsce w zbiorach bułgarskich.

Nominacja emigrantów oraz środowiska emigranckiego

Środowisko emigranckie w teczkach bułgarskich bardzo rzadko jest nazywane *емиграция*, a jeżeli nawet takie określenie się pojawia, to nigdy nie występuje ono bez negatywnie nacechowanej określającej frazy przymiotnikowej *вражеска*, np.: *Аг. „Минков“ даде ценни данни за вражеската емиграция.*

Najczęściej jednak był używany negatywnie nacechowany wyraz *изменник* (czasami z frazą dopełnieniową *на Родината*). Tu również można mówić o przesunięciu semantycznym, ponieważ w języku resortowym *изменник* zawsze występuje w znaczeniu 'emigrant'. Świadczy o tym nawet nazwa Wydziału II służb specjalnych, zajmującego się inwigilacją środowiska obcokrajowców w Bułgarii i bułgarskich emigrantów za granicą: (*Управление II ДС – по чужденци, изменници и техни връзки*) oraz dokumentu wewnętrznego służb specjalnych dotyczącego emigrantów ze środowiska inteligenckiego: *Справка относно изменниците на родината през 1969–1971 по линия на научната и художествено-творческата интелигенция.*

W teczkach można znaleźć liczne przykłady użycia określenia *изменник* w znaczeniu 'emigrant':

Изпращал пари на бащата на изменника.

Изменника на Родината от Канада препоръчва на свои близки да се отнасят към обекта като добър специалист.

Интересен разговор воден от агента с лидер на изменниците относно състоянието и живота на изменниците.

Донесение за дейността на редица изменници.

Агент „Лавров“ по време на пребиваването си в Брюксел създаде връзка с изменник.

В един от дните на конгреса, по телефона в хотела му се обадил българския изменник Таранто.

Устройване на срещи с изменници на родината.

Варто зазначујќи, џе wураз *изменник* одзвирчeдлаа рoвнeјз офeјал-
ny status еmigrанта, кoју опуѕил крај бeз згоду партии. Листу „здрajцoв
ојчyзны” бyлy оғлаѕанe в бeулетинe рјадoвyм, со рoвнeјз најдује
одзвирчeдлeнe в докyмeнтaч архивалных: *Обявeн в бeулетина за
изменник.*

Другим со до чeѕтoтливoѕи ујзyчe рeчeзoвникeм, ујзyванyм до нo-
минациjи еmigrанта, јeѕ *невъзвращeнeц* (чeѕамa пиѕанe *невъзвръщeнeц*),
чeѕтo wуѕтeпyјују јакo члoн тyповeј дла јeзyкa рeѕортoвeго фразу
обявјам се (за) невъзвращeнeц. Wуразeм тyм зазwучзај окрeѕлао оѕo-
бe, кoјa лeгалнe опуѕила Бyлгариe, алe нe wroќила до крају и здеcyдoвала
ѕe на емиграцeј:

*Щe изпoлзуват yдoбeн слyчaј при турнe в чyжбина за да преминат
в Запада и се обявјат за невъзвращeнци.*

Има брат във Франција невъзвращeнeц.

Голяма част oт тях станали невъзвращeнци.

През годината б лица oт тези се обявиха за невъзвращeнци.

Нерзadкo oбyдwa окрeѕлeнeя wуѕтeпyјују заeм и oбeјмyју caлe ѕрoдo-
wisko еmigrанкe, нeзaлeѕнe oд cпoсoбy oпуѕччeнeя крају:

*Тој направи oбщирна инфoрмација за бeлгари изменници и невъзвращe-
щeнци.*

*Поддържа съмнитeлни връзкe с невъзвръщeнци, изменници на Ро-
дината във Франција и Англија.*

Има oпaснoѕ да се обявјат за изменници (невъзвращeнци).

Oднoтoванo рoвнeјз килка приупадкoв ујзyчe до номинациjи еmigrан-
тoв имieѕлoвoв *изменили* и *избягали*:

Значитeлната част oт изменилитe са oт социално чужд произход.

Нитo един oт избягалитe нe e съдeн.

Пoлскиe докyмeнтaч diameтралнe ѕe рoѕнeја oд бyлгарских. Доминy-
ју в них нeutralнe окрeѕлeнeя *polonia* и *еmigrанци* (*еmigrација, дзиалацe*

emigracyjni), przy czym pierwsze najczęściej w dokumentach resortowych odnosi się do przedwojennej emigracji oraz jej potomków, a drugie – do emigracji z okresu PRL. Jak już wspomniano, obydwa określenia są całkowicie neutralne:

Na podstawie rozmów z emigrantami można stwierdzić, że...

Wysoka figura wśród polskich emigrantów.

Wiem, że spotyka się tam z szeregiem działaczy emigracyjnych.

Jadąc zagranicę chciała tam zostać na stałe, mając tam zapewnioną możliwość pracy przez znajomych na emigracji.

Uwagi dotyczące sytuacji wśród Polonii w Anglii.

Plan pracy w sprawie Polonii Zagranicznej.

Zbiór polski wyróżnia również często powtarzający się wątek emigrantów żydowskiego pochodzenia, nazywanych w dokumentach *Żydami* bądź *Polakami żydowskiego pochodzenia* lub *emigrantami żydowskiego pochodzenia*, np.: *Wiem, że spotyka się tam z szeregiem działaczy emigracyjnych głównie żydowskiego pochodzenia.*

Obraz emigranta

Dokładniejsza analiza teczek pozwala odtworzyć zawarty w raportach i notatkach służbowych obraz emigrantów ze środowiska inteligenckiego. Jest to oczywiście subiektywna wizja z perspektywy autora tych dokumentów, czyli funkcjonariusza służb specjalnych.

Z dokumentów bułgarskich wyłania się przede wszystkim obraz emigranta jako osoby współpracującej z obcym (zawsze wrogim) wywiadem i zwalczającej ustrój komunistyczny:

Противникът полага усилия да обедини и организира изменниците-интелектуалци върху основа на борбата против комунизма.

Изменниците работят активно и изпълняват разузнавателни задачи.

Задграничните разузнавателни емигрантски центрове.

За някои от изменниците на Родината има данни, които ги уличават в услуга на чуждо разузнаване.

Jednym z podstawowych zarzutów stawianych emigrantom jest przygotowywanie przez nich tzw. dywersji ideologicznej:

Незначително увеличение бележат случаите на невъзвращенство. По характер те най-вече се свеждат до провеждане на противодържавна агитация и пропаганда, идеологическа диверсия и подозрителни връзки с граждани от капиталистическите страни. Изменниците стават и сами проводници, изразители и пропагандатори на идеологическата диверсия на противника

Emigrantów oskarża się również o to, że na rozkaz obcych służb wywierają oni wpływ na środowisko inteligenckie w kraju, np.:

Западните пропагандни централи – „Свободна Европа“, „Дойче Веле“ и др. се стремят да въздействуват на художествено-творческата интелигенция [...]. В тази посока най-активно използват изменниците.

W oczach funkcjonariuszy emigranci są materialistami, którzy w pogoni za dobrobytem zaczynają wyznawać zachodnie wartości, podziwiają zachodnią kulturę i naukę, a także próbują narzucić te wartości inteligencji w kraju:

Налице са много примери на невъзвращенство, вражеска агитация и пропаганда, преклонение пред западния бит и морал, изкуство и култура, наука и техника, идейно и политическо объркване, пренасяне и материализиране на западни модернистични и формалистични течения.

При посещенията си на НР България, невъзвращенецът Петър Увалиев в многобройните контакти с представители на художествено-творческата интелигенция лансираше идеята за създаване на такива театри [стейна пиеса] у нас за „отбрана“ публика.

Autorzy raportów są świadomi, że przedstawiciele inteligencji opuszczają kraj w poszukiwaniu wolności twórczej i uznania. W swoich raportach jednak podkreślają, że prawdziwym powodem wyjazdów jest chęć zysku. Przy czym funkcjonariusze starają się zaznaczyć, że nie zgadzają się

ze stanowiskiem osób, o których sprawozdają. W tym celu często w swoich opisach używają cudzośłówów:

От данните с които разполагаме е видно, че напоследък под влияние на идеологическа диверсия на противника сред част от творческата и научна интелигенция се очертава тенденция към засилен стремеж за излизания в капиталистическите страни, в основата на който лежи интересът към материалното благодетелствуване и желание за „творческа изява“ и „признание“ на Запад.

Poza pazernością emigrantom zarzuca się również obce klasowo pochodzenie oraz niestabilność emocjonalną i brak zasad moralnych, por.:

Значителната част от изменилите са от социално чужд произход, политически и морално неустойчиви личности, с авантюристични наклонности, търсещи по-голяма материална изгода на Запад.

W odróżnieniu od bułgarskich, polscy funkcjonariusze nie traktują całej emigracji jako elementu wrogiego. Podkreślają, oczywiście, że Polacy za granicą często „uprawiają wrogą działalność przeciwko PRL”, ale zaznaczają też, że nie całe środowisko emigranckie jest wrogie władzy ludowej. Samo bycie emigrantem nie czyni w oczach funkcjonariuszy polskich z takiej osoby tzw. wroga władzy ludowej. Pracownicy polskich służb przede wszystkim wyraźnie oddzielają starą emigrację od nowej, zaznaczając, że pierwsza ma charakter zarobkowy (co w odróżnieniu od zbioru bułgarskiego) nie ma negatywnych konotacji, a druga – polityczny i to ona jest głównym obiektem inwigilacji, por.: *Obecnie mamy wielkie zastrzeżenia do ostatniej emigracji – emigracji politycznej w porównaniu do starej emigracji zarobkowej.*

W dokumentach widać wyraźną różnicę między podejściem do Polonii francuskiej a amerykańskiej. Ta pierwsza jest uważana za przychylną PRL. Funkcjonariusze próbują za jej pośrednictwem wpływać na Polonię amerykańską.

Bardzo ważnym zagadnieniem jest zorganizowanie oddziaływania na Polonię Amerykańską poprzez Polonię Francuską, wśród której istnieją bardzo silne elementy postępowe, pozytywnie ustosunkowane do Polski Ludowej.

Jednak nawet uznawana za wrogą Polonia amerykańska nie jest przedstawiana w dokumentach wyłącznie w świetle negatywnym, por.: *Obecnie wytwarza się niestuszne mniemanie jakoby cała Polonia Amerykańska była jednym czarnym monolitem o reakcyjnych nastrojach*. Polscy funkcjonariusze mniej od bułgarskich kolegów skupiają się na negatywnym przedstawieniu, tropieniu i potępianiu rodaków zagranicą, a bardziej na poszukiwaniu sposobów zbudowania pozytywnego wizerunku PRL w środowiskach polonijnych:

Głównym zadaniem jest obecnie zdobycie wpływów wśród Polonii Amerykańskiej.

Trzeba żeby nasza literatura wysyłana do USA stała się pomostem między krajem i Polonią Amerykańską.

O ile sam fakt bycia emigrantem w oczach polskich pracowników służb specjalnych nie czyni z takiej osoby zdrajcy ojczyzny, to opuszczający kraj obywatele żydowskiego pochodzenia są przedstawiani w raportach prawie zawsze negatywnie. Autorzy notatek i sprawozdań podkreślają przede wszystkim antypolskość tego środowiska. W oczach funkcjonariuszy są to osoby o tradycyjnych, prawicowych, syjonistycznych poglądach:

Są to udzie o zapatrywaniach bardzo konserwatywnych, prawicowych, syjonistycznych i antypolskich. Utrzymują stosunki wyłącznie z Żydami, którzy wyjechali z Polski.

Są wszyscy zdecydowanie antypolscy i szerzą bardzo antypolską propagandę.

TW w USA był po raz pierwszy, zachowaniem Polaków pochodzenia żydowskiego jest oburzony.

Zamiar opuszczenia kraju

Kolejną cechą odróżniającą analizowane zbiory jest podejście autorów raportów i notatek służbowych do osób planujących opuszczenie kraju. W polskich dokumentach wątek ten w zasadzie nie występuje, natomiast w dokumentach bułgarskich jednym z podstawowych zarzutów, stawianych osobom inwigilowanym, jest wykazywanie zamiarów opuszczenia Bułgarii. Takie zamiary są nazywane *изменнически настроения / изменнически намерения* (dosł. 'zamiary/nastroje zdradzieckie'):

Има изменнически настроения и при удобен случай би изменил на Родината.

Към края на 1957 година се увеличиха случаите на изменнически настроения и намерения сред враждебните елементи от интелигенцията, чрез използване легалните възможности за излизане от страната.

Pojawia się również określenie *намерения за невъзвращенство*, por.:

Целенасочени мероприятия бяха проведени по сигнал за намерения за невъзвращенство на изтъкнат музикален деец.

Sposobom wykrywania tego typu nastrojów i planów są poświęcone liczne dokumenty resortowe, a sam fakt odnotowania, że ktoś nosi się z zamiarem opuszczenia kraju, natychmiast skutkowało wdrożeniem środków, uniemożliwiających urzeczywistnienie tego planu (np. pozbawienie paszportu).

Podsumowując całość, można stwierdzić, że z analizy języka teczek służb specjalnych wynika, że podejście do emigrantów i emigracji jako zjawiska wśród funkcjonariuszy polskich było raczej neutralne. Dominujące określenia *Polonia* i *emigracja* nie mają negatywnych konotacji. Polscy funkcjonariusze wyraźnie odróżniają emigrację zarobkową od politycznej i tylko druga z nich łączy się z frazami określającymi typu *wroga*. Autorzy polskich dokumentów nie tyle tropią emigrację, co próbują z nią nawiązać kontakt i przekazać bardziej pozytywny obraz PRL. Podejmowano również próby przekonania inteligencji do powrotu. W polskich dokumentach, w odróżnieniu od bułgarskich, często pojawiają się wątki semickie, a jedyną grupą emigrancką, nacechowaną wyraźnie negatywnie, są polscy Żydzi. W bułgarskim języku resortowym wyrazy *emigrant* i *emigracja* właściwie nie funkcjonowały, zastąpiono je nacechowanymi negatywnie *изменник/измяна* oraz *невъзвращенец/невъзвращенство*. Kolejna różnica między zbiorami polega na bardzo częstym występowaniu w dokumentach bułgarskich wątku wykrywania osób zamierzających opuścić kraj. Fraza *изменнически настроения / изменнически намерения* jest jednym ze znaków rozpoznawczych bułgarskiego języka resortowego. W dokumentach polskich wątek ten praktycznie nie występuje.

Bibliografia

- Dojka, I. (2011). *Zakazany słownik, czyli żargon funkcjonariuszy bezpieczeństwa PRL*. Kraków: Dom Wydawniczy Rafael.
- Drużyńska, J.; Jankowski, S. M. (2006). *Kolacja z konfidentem. Piwnica pod Baranami w dokumentach Służby Bezpieczeństwa*. Warszawa: Arkadiusz Wingert.
- Jastrzębska-Golonka, D. (2020). Język dokumentów resortu bezpieczeństwa w latach 1944–1956. W: Syrnyk, J.; Klementowski, R.; Mikołajczak, K. (red.), *Aparat bezpieczeństwa w perspektywie antropologii organizacji i antropologii władzy*. Wrocław – Warszawa: IPN, 157–185.
- Mazurkiewicz-Sułkowska, J. (2022). Językowe wykładniki rezerwy prawdziwościowej w teczках służb specjalnych PRL i RLB. W: Bednarska, K. (red.), *Contributions to the 24nd Annual Scientific Conference of the Association of Slavists*. Wiesbaden: Harrassowitz (przyjęte do druku).
- Misiak, M. (2020). Język dokumentów Służby Bezpieczeństwa – rekonesans badawczy. W: Syrnyk, J.; Klementowski, R. (red.), *Aparat bezpieczeństwa w perspektywie antropologii organizacji i antropologii władzy*. Wrocław – Warszawa: IPN, 185–203.
- Paczkowski, A. (2004). Bardzo krótki słownik wywiadu. W: *Biuletyn IPN* 11 (46). 67–70.
- Pleskot, P. (2019). *Góry i Teczki. Opowieści człowieka umiarkowanego*. Warszawa: IPN.
- Sokołowski, D.; Żydonik, R. (2019). *Kryptonim „Klan”. Służba Bezpieczeństwa wobec NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, t. 2*. Gdańsk – Warszawa: IPN.
- Комисия за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност. (2015). *Държавна сигурност и българска интелигенция. Документален сборник*. София: КРДОПБГДСРСБГА.

**The intelligentsia as an ideological minority in exile
in the perception of Secret Service employees in the Polish
People’s Republic and the People’s Republic of Bulgaria**

Summary

Based on an analysis of Polish and Bulgarian archival documents, the author presents the image of Polish and Bulgarian intelligentsia in exile, from the perspective of the communist Secret Service employees. The article explains the nomenclature used to refer to the representatives of intellectuals living abroad at the time and to their characteristics, and lists charges against the intelligentsia. This analysis reveals that the approach taken towards emigrants among Polish service officers was rather neutral, while the Bulgarian documents contain predominantly negative expressions.

Julia Mazurkiewicz–Sułkowska – slawistka, pracowniczka Katedry Języków Specjalistycznych oraz Komunikacji Międzykulturowej Uniwersytetu Łódzkiego. Zajmuje się gramatyką porównawczą języków słowiańskich, składnią semantyczną, terminologią techniczną, lelingwistyką, problematyką tłumaczeń sądowych, a także polszczyzną Kresów. Autorka książek: *Wyrażanie kategorii inchoatywności w językach polskim, bułgarskim i białoruskim* (2008), *Słowiańska terminologia techniczna (na materiale polskim, rosyjskim i bułgarskim)* (2015) i współautorka takich prac, jak *Podstawowe struktury zdaniowe współczesnych języków słowiańskich: białoruski, bułgarski i polski* (2010) i *Zintegrowany opis semantyczno-syntaktyczny czasowników bułgarskich, polskich i rosyjskich (verba cogitandi i verba sentiendi)* (2019).

e-mail: julia.mazurkiewicz@uni.lodz.pl